

Deelnamebereidheid agrarisch natuurbeheer bij stijgende landbouwprijzen

Hans Leneman
Raymond Schrijver

Projectcode 21082
Rapport 2008-021
April 2008
LEI, Den Haag

Het LEI kent de werkvelden:

- Internationaal beleid
- Ontwikkelingsvraagstukken
- Consumenten en ketens
- Sectoren en bedrijven
- Milieu, natuur en landschap
- Rurale economie en ruimtegebruik

Dit rapport maakt deel uit van het werkveld Milieu, Natuur en Landschap.

Deelnamebereidheid agrarisch natuurbeheer bij stijgende landbouwprijzen
Leneman, H. en R.A.M. Schrijver
Rapport 2008-021
ISBN/EAN 978-90-8615-222-3
23 p., fig., tab.

In deze notitie analyseren we de mogelijke gevolgen van stijgende landbouwprijzen voor de deelnamebereidheid aan agrarisch natuurbeheer. Naar verwachting zijn de gevolgen in de graasveehouderij en de akkerbouw gering en zal de deelname op melkveebedrijven duidelijk negatief beïnvloed worden.

In this document, we analyse the possible consequences of rising agricultural prices for the willingness to participate in agricultural nature management. The expectation is that the consequences within grazing livestock farming and arable farming will be minimal while participation on dairy farms will show a clear negative influence.

© LEI, 2008

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9000 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	Summary	7
1	Inleiding	8
2	Veranderende prijzen	9
3	Deelnemers aan agrarisch natuurbeheer en hun motieven	11
4	Gevolgen veranderende prijzen voor bedrijfseconomische inpasbaarheid agrarisch natuurbeheer	14
5	Mogelijke gevolgen van veranderende prijzen op de deelname aan agrarisch natuurbeheer	21
	Literatuur	23

Woord vooraf

Natuurbeleid kan niet zonder agrariërs. De realisatie van beleidsdoelstellingen voor agrarisch natuurbeheer hangt onder meer af van de vrijwillige deelname van agrariërs aan subsidieregelingen voor agrarisch natuurbeheer in of bij de Ecologische Hoofdstructuur. Bij deelname ontvangen de agrariërs een vergoeding met als basis gedeelde inkomsten. Door de recente stijgingen van de prijzen van landbouwproducten kunnen de afwegingen van agrariërs veranderen. Deze publicatie gaat in op de mogelijke effecten van de prijsstijgingen op de deelnamebereidheid aan agrarisch natuurbeheer.

Deze publicatie is het resultaat van een vraag aan het LEI, ingediend via de 'Helpdesk Natuur', een onderdeel van het Beleidsondersteunend Onderzoek (cluster Ecologische Hoofdstructuur) van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). We danken de indiener van de vraag, Frank Mugge (ministerie van LNV, Directie Natuur), voor de begeleiding van het onderzoek. Verder hebben Floor Brouwer, Cees van Bruchem en Huib Silvis (allen LEI) bij de totstandkoming van deze publicatie waardevolle suggesties gedaan.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Samenvatting

Deze notitie bevat een analyse van de mogelijke gevolgen van de veranderende marktomstandigheden in de landbouw voor de deelnamebereidheid aan agrarisch natuurbeheer. De prijzen van vooral granen, mengvoeders en melk zijn de afgelopen periode sterk gestegen. Basis voor de analyse is het profiel en de motieven van de agrarische natuurbeheerders en de (modelmatig berekende) bedrijfseconomische inpasbaarheid van natuurbeheer. De gevolgen van deze prijsstijgingen voor de deelname in de graasveehouderij en de akkerbouw zijn naar verwachting gering. De deelname op melkveebedrijven zal duidelijk negatief beïnvloed worden.

Summary

Willingness to participate in agricultural nature management as agricultural prices rise

This document comprises an analysis of the possible consequences of the changing market conditions within the agricultural sector for the willingness to participate in agricultural nature management. The prices of grain, compound feed and milk in particular have risen strongly recently. The basis for the analysis is the profile and the motives of the agricultural nature managers and the way in which nature management can fit in with farm economics (using model calculations). The consequences of these increases in price for participation in grazing livestock farming and arable farming are expected to be minimal. The participation of dairy farms will show a clear negative influence.

1 Inleiding

De deelnamebereidheid aan agrarisch natuurbeheer is op vrijwilligheid gestoeld en de vergoedingen leunen sterk op inkomstenderving. Deze notitie, samengesteld op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, geeft een analyse van mogelijke gevolgen van de veranderende marktomstandigheden in de landbouw voor de deelnamebereidheid aan agrarisch natuurbeheer. Hebben deze omstandigheden, in het bijzonder stijgende landbouwprijzen, een effect op de deelnamebereidheid van boeren op agrarisch natuurbeheer? Geeft dit aanleiding tot zorg over de deelname aan agrarisch natuurbeheer of biedt het juist kansen voor het vergroten van de deelname?

We geven in deze notitie een indicatie over deze effecten door gebruik te maken van al bestaande kennis zowel uit al uitgevoerd onderzoek (literatuur) als uit modellen. Eerst schetsen we de veranderingen van de prijzen. Daarna geven we een beeld van de agrarische natuurbeheerders, hun natuuractiviteiten en hun motieven tot deelname. Vervolgens bieden we nader inzicht in bedrijfseconomische consequenties van stijgende prijzen en veranderende vergoedingen, gericht op deelname vanuit bedrijfseconomisch gezichtspunt. We sluiten af met enkele conclusies over de mogelijke gevolgen van veranderende marktomstandigheden op de deelnamebereidheid aan agrarisch natuurbeheer.

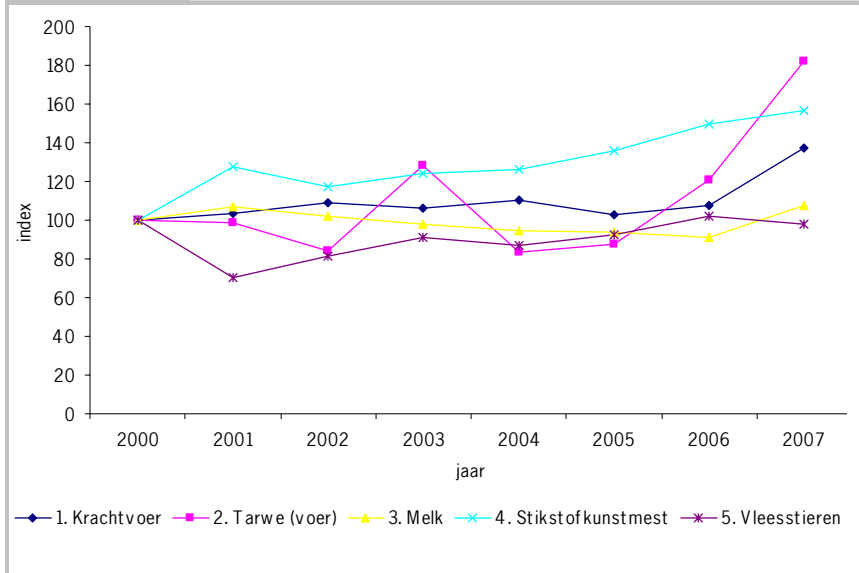
2 Veranderende prijzen

De prijzen van enkele landbouwproducten zijn de afgelopen periode sterk gestegen. De prijzen van graan zijn vanaf 2006 verdubbeld, terwijl de prijs van melk na een jarenlange langzame afname vanaf medio 2007 een stijging laat zien. De hogere prijzen voor granen en sojabonen hebben ook geleid tot een stijging van de prijzen voor mengvoeders (De Bont et al., 2007). Niet voor alle landbouwproducten is er overigens sprake van prijsstijgingen. Zo is voor rundvlees, varkensvlees en aardappelen in 2006 en 2007 geen vaste stijgende lijn aan te geven. Oorzaken van de prijsstijgingen zijn de toenemende vraag naar voedsel in Azië en tegenvallende oogsten in 2006 en 2007. Ook de toegenomen vraag naar energie, in combinatie met de wens de CO₂-emissie te verminderen en minder afhankelijk te worden van minerale brandstoffen, wat door de diverse overheden wordt gestimuleerd, zorgt voor een impuls tot het produceren van biobrandstoffen op gronden die in gebruik waren voor de productie van veevoer.

Stijgende prijzen van landbouwproducten hebben naar verwachting ook invloed op de prijzen van landbouwgrond. De prijzen van grasland lagen in het laatste kwartaal van 2007 3,5% hoger dan een jaar eerder, de prijzen van akkerbouwland ruim 10% (Kadaster, 2008). Aan het einde van de jaren negentig en het begin van deze eeuw stegen de prijzen van landbouwgrond eveneens, maar vanaf 2001 tot 2005 was sprake van een daling. Overigens, de prijs van grond wordt niet alleen door de vooruitzichten in de landbouw beïnvloed. Ook allerlei andere factoren, zoals mogelijke claims voor woningbouw, bedrijventerreinen, infrastructurele projecten, waterberging of natuurontwikkeling hebben invloed op de prijs van grond.

Figuur 2.1   **Indexcijfers prijzen producten en inputs landbouw 2000-2007**
(2000=100)

De prijsveranderingen hebben ook gevolgen voor de inkomens in de (grondgebonden) landbouw (De Bont en Van der Knijff, 2007). Het inkomen van melkveehouders is in 2007 aanzienlijk gestegen, vooral door het aantrekken van de melkprijzen in de tweede helft van 2007. Het gunstige effect wordt getemperd door de gestegen veevoerprizen. Verwacht kan worden dat de inkomenseffecten van prijsstijgingen op intensieve bedrijven (die voer aan moeten kopen) minder groot zullen zijn dan op extensieve bedrijven. Deze laatste zagen in 2007 vooral hun opbrengsten stijgen. Inkomens in de akkerbouw daalden afgelopen jaar, vooral omdat de prijzen van poot- en consumptieaardappelen omlaag gingen. De gestegen prijs van graan weegt hier onvoldoende tegen op. Voor vleesrundveeouders daalde het inkomen in 2007 vooral door lagere opbrengsten van verkocht vee en hogere voerkosten.

3 Deelnemers aan agrarisch natuurbeheer en hun motieven

Naast inzicht in de veranderende landbouwprijzen is ook inzicht in de samenstelling van de huidige groep deelnemers aan agrarisch natuurbeheer van belang. Uit het voorgaande is immers duidelijk dat niet alle prijzen in de landbouw stijgen, en dat prijsstijgingen voor verschillende typen bedrijven verschillend uit kunnen pakken. Op basis van tabel 3.1 kan een beeld van de deelnemers aan agrarisch natuurbeheer worden geschetst. De tabel omvat ruim 85% van het areaal natuurbeheer volgens de Regeling Beheersovereenkomsten en Natuurontwikkeling (RBON) en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN).

Het beeld is samengesteld in 2004. We verwachten dat het actuele beeld van de populatie agrarische natuurbeheerders niet heel sterk hiervan zal afwijken. Wel blijkt uit informatie van Dienst Regelingen dat 25% van de agrariërs het SAN contract niet verlengt.

Soort beheer	Type bedrijf				
		Melkvee	Ov. graasdier	Andere	Totaal
Handicaps		10.002	2.633	1.456	14.091
Botanisch		5.403	5.821	5.747	16.970
Licht Weidevogelbeheer		59.951	6.256	6.883	73.090
Zwaar weidevogelbeheer		5.855	2.392	278	8.525
Zeer zwaar weidevogelbeheer		4.209	6.111	1.425	11.745
Totaal		85.420	23.213	15.789	124.422

a) Bouwland, botanisch en randen grasland samengevoegd tot botanisch; collectief en individueel weidevogelbeheer samengevoegd.

Melkveebedrijven zijn prominent aanwezig: ruim twee derde van het bruto-areaal agrarisch natuurbeheer komt op deze bedrijven voor. Het beheer op deze bedrijven is in hoofdzaak licht weidevogelbeheer in de vorm van nestbescherming. De groep 'overige graasdierbedrijven' neemt iets minder dan een vijfde van het natuurbeheer voor haar rekening. In tegenstelling tot de melkveebedrijven ligt het accent in deze groep op zwaar beheer. Voor de zware vormen van beheer zijn melkvee- en graasdierbedrijven ongeveer even belangrijk. Deze overige graasdierbedrijven wijken sterk af van de andere bedrijven met natuurbeheer (kleiner, extensiever, ouder bedrijfshoofd, weinig opvolgers).

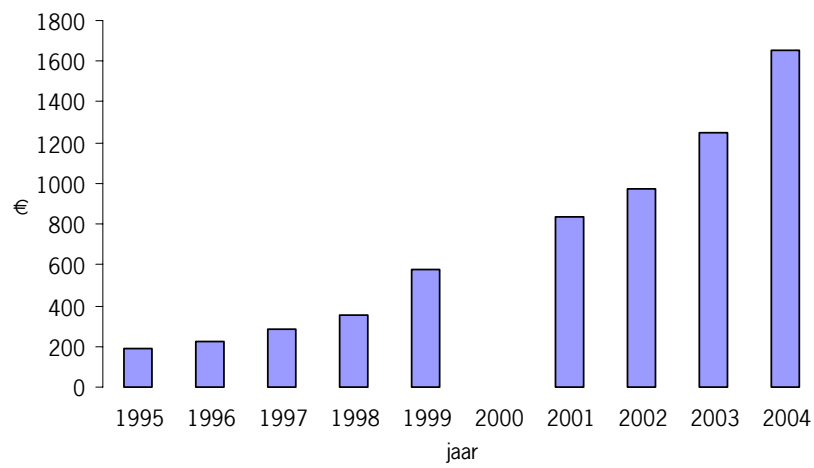
De deelname van boeren aan agrarisch natuurbeheer via de SAN kent een economisch motief (hoogte vergoeding, inpasbaarheid bedrijf), maar ze handelen ook uit interesse voor natuur (Leneman en Graveland, 2004). Verder spelen Agrarische Natuurverenigingen een belangrijke rol bij de motivatie van agrariërs door de procedures rond de aanvraag van subsidies voor hun rekening te nemen (Leneman et al., 2006)

Boeren die aangeven dat ze niet deelnemen, handelen eveneens vanuit een economisch motief. Ze vinden dat agrarisch natuurbeheer geen toekomstperspectief voor hun bedrijf oplevert. Daarnaast wordt ook de ingewikkelde regelgeving genoemd als motief om niet deel te nemen.

De bijdrage van agrarisch natuurbeheer aan het inkomen kan in individuele gevallen heel belangrijk zijn, maar is gemiddeld genomen geen pijler onder de inkomens in de landbouw (MNP, 2006). Wel stijgen de opbrengsten uit natuurbeheer voor een gemiddeld landbouwbedrijf vanaf 1995 gestaag (figuur 3.1, uit Vader en Leneman, 2007).

Agrarisch natuurbeheer speelt enerzijds een rol bij de continuïteit van grotere, vaak wat extensievere bedrijven (Leneman en Graveland, 2004). Anderzijds kan ook de afbouw van het bedrijf een motief zijn voor de deelname door kleinere bedrijven (Leneman en Graveland, 2004). In veel gevallen zijn dit bedrijven van melkveehouders die hun bedrijf geleidelijk afbouwen, te beginnen met het afstoten van het melkvee en een deel van het land. In de nieuwe bedrijfsopzet - kleiner en extensiever - is natuurbeheer goed te integreren (Voskuilen en De Koeijer, 2006).

Figuur 3.1 Opbrengsten natuurbeheer op landbouwbedrijven
(gemiddelde over bedrijven met en zonder natuurbeheer) ¹

Bron: Informatienet.

¹ In 2000 geen gegevens beschikbaar.

---

4 Gevolgen veranderende prijzen voor bedrijfseconomische inpasbaarheid agrarisch natuurbeheer

---

Het effect van veranderende prijzen op de bedrijfseconomische mogelijkheden voor natuurbeheer zal van situatie tot situatie verschillen, waarbij onder meer naast motieven van agrariërs, type bedrijf, bodemvruchtbaarheid, en de intensiteit van de bedrijfsvoering bepalende factoren zijn. Deze paragraaf geeft een analyse, ter illustratie van mogelijke effecten voor melkvee- en graasdierbedrijven aan de hand van modelberekeningen met FIONA (Schrijver en Rudrum, 2008; zie intermezzo op pagina's 14 en 15).

De illustratie is bedoeld om inzicht te geven in een aantal effecten van veranderende prijzen op de bedrijfseconomische mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer. Het gaat dan ten eerste om een algemeen beeld. Daarnaast komt ook het verschil tussen melkveebedrijven en de meer extensieve graasveebedrijven aan de orde. Verder gaan we in op verschillende intensiteiten op melkveebedrijven. Tenslotte laten we zien wat de eventuele gevolgen van een uitbreiding van melkquotum op de bedrijfseconomische mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer zijn.

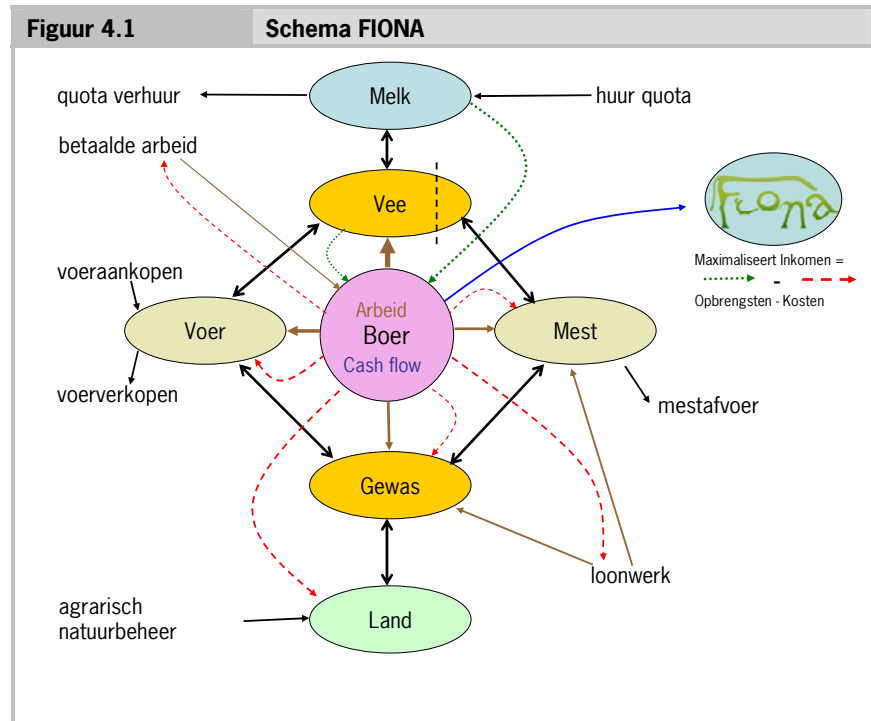

Intermezzo FIONA: Farm based Integrated optimization model for Nature and Agriculture

FIONA functioneert zoals figuur 4.1 weergeeft. Het primaire productiedoel van melkveebedrijven is het produceren van melk en vlees. Voor die productie is voer nodig dat het bedrijf ofwel zelf kan produceren, of kan aankopen tegen het geldende markttarief. In het geval van eigen voerproductie zijn hiervoor productiefactoren of bedrijfsmiddelen nodig zoals grond, machines en arbeid. Op de grond kan een aantal activiteiten worden ontplooid die onderhevig zijn aan beperkingen. Zo vergt een hoeveelheid kuilvoerproductie op een bepaald moment een hoeveelheid beschikbare stikstof.

FIONA benadert het werkelijke productieproces op melkveebedrijven zo goed mogelijk. Centraal staat de boer, die beslissingen neemt over de inzet van arbeid en kapitaal. Het model onderscheidt vier centrale thema's waar beslissingen van de ondernemer uitmonden in kapitaal en/of stofstromen en die

onderling door technische relaties met elkaar zijn verbonden. Deze thema's zijn de verzorging van gewassen en van vee en de productie van voer en mest. Ze zijn te beschouwen als interne processen met als doel het omzetten van hoeveelheid beschikbaar land en kapitaal in een tastbaar product, in onze situatie vooral melk. Maatregelen met betrekking tot agrarisch natuurbeheer grijpen in op het landgebruik, in de vorm van extra beperkingen. Het inkomen wordt in FIONA berekend als de arbeidsopbrengst, dat wil zeggen dat de totale opbrengsten worden verminderd met betaalde kosten en berekende kosten voor geïnvesteerd vermogen.

We onderscheiden drie fictieve bedrijfssituaties: een intensief melkveebedrijf op 40 ha veengrond (1,9 melkkoeien per hectare), een gemiddeld melkveebedrijf op 40 ha veengrond (1,4 melkkoeien per hectare) en een zoogkoeienbedrijf met 30 ha grasland en 10 ha bouwland, op zandgrond. We beschouwen de inpasbaarheid van '15 juni beheer', een middelzwaar weidevogelpakket, het meest populair onder agrariërs, afgezien van

nestbescherming, in de drie bedrijfssituaties bij drie prijsvarianten: situatie 2003, eind 2007 en een variant met hogere prijzen (tabel 4.1). De overige prijzen zijn onveranderd, evenals de bedrijfsopzet en de productie van melk en vlees.

Prijzen (euro)	Variant		
	'2003'	'eind 2007'	'hoge prijzen'
Vergoedingen '15 juni beheer' (ha) ¹	503	545	647
Melk (100 kg)	33,07	36,47	46,14
Standaardbrok A (100 kg)	14,1	18,2	22,4
Eiwitrijk brok B (100 kg)	16,7	20,4	24,3
Kunstmest (kg N)	0,686	0,87	1,07

We presenteren de uitkomsten in de vorm van kostencurven, die het verband tussen de gemaakte kosten en het bedrijfseconomisch optimale areaal natuur per fictief bedrijf laten zien (figuur 4.2, 4.3 en 4.4). De kostencurven zijn bepaald door de fictieve bedrijfssituaties met FIONA door te rekenen bij verschillende arealen weidevogelbeheer (1, 3, 5... 29 ha), zonder rekening te houden met een beheervergoeding. In de figuren is op de x-as een olopende pakketopname van het '15 juni weidevogelbeheer' uitgezet, van 1 ha (ofwel 2,5% van de 40 ha grote bedrijven) tot 29 ha, dat betekent 15 juni beheer op 72,5% van de bedrijfsoppervlakte. Op de y-as staan de kosten van de pakketopname op de x-as op dat punt, als er geen vergoeding zou worden geboden. Het gaat daarbij telkens om het verschil in kosten per hectare ten opzichte van het vorige niveau van opname van natuurbeheer in de bedrijfssituatie. De kosten lopen in alle figuren op bij een groter areaal natuurbeheer. Voor het gemiddelde melkveebedrijf (figuur 4.2) bijvoorbeeld kost de eerste hectare pakketopname bij het prijsniveau van 2003 circa € 150, bij 3 ha zijn de kosten van een additionele hectare 15 juni weidevogelbeheer opgelopen tot meer dan € 200.

Het is via deze figuren mogelijk om bij verschillende niveaus van vergoeding (de horizontale lijnen) de optimale pakketopname af te lezen. Bij een vergoeding van € 300 is het voor het gemiddelde melkveebedrijf (figuur 4.2) optimaal om

¹ Vergoedingen variant 'eind 2007' en variant 'hoge prijzen' zijn afkomstig van LNV.

circa 11 ha van het pakket op te nemen. Bij een vergoeding van € 400 kruist de horizontale lijn de kostencurve bij circa 18 ha. Bij een grotere pakketopname zou die vergoeding niet meer kostendekkend zijn en die opname is dus niet optimaal. Het gebied tussen de horizontale lijn van de vergoeding en de kostencurve tot aan het snijpunt is winst voor het betreffende bedrijf.

Uit de resultaten blijkt dat de hogere prijzen nauwelijks een effect hebben op het zoogkoeienbedrijf. De curven in figuur 4.4 vertonen grote overlap. Op melkveebedrijven is wel een effect op de bedrijfseconomische inpasbaarheid, de curven lopen veelal boven elkaar.

De hoogte van de vergoeding kan als een horizontale lijn in deze figuren worden gebracht. Bij een vergoeding van € 503/ha snijdt deze de kostencurve van het prijsniveau in 2003 in figuur 4.2 bij een areaal weidevogelbeheer van 21 ha. Dat is bedrijfseconomisch gezien de optimale opname van dit pakket voor dit bedrijf. Bij de kostencurve voor hoge prijzen is de vergoeding verhoogd tot € 647/ha, uit de figuur is af te lezen dat de optimale opname nu circa 22 ha bedraagt. Zou de vergoeding gehandhaafd blijven op het prijsniveau van eind 2007, dan neemt de optimale opname af met 5 tot 17 ha, ofwel een daling met ruim een vijfde. Op vergelijkbare wijze kan in de figuren 5 en 6 worden vastgesteld dat in principe de optimale opnamecapaciteit van het intensieve melkveebedrijf en het zoogkoeienbedrijf bij het niveau van hoge prijzen toeneemt met respectievelijk ongeveer 30 en 15%.

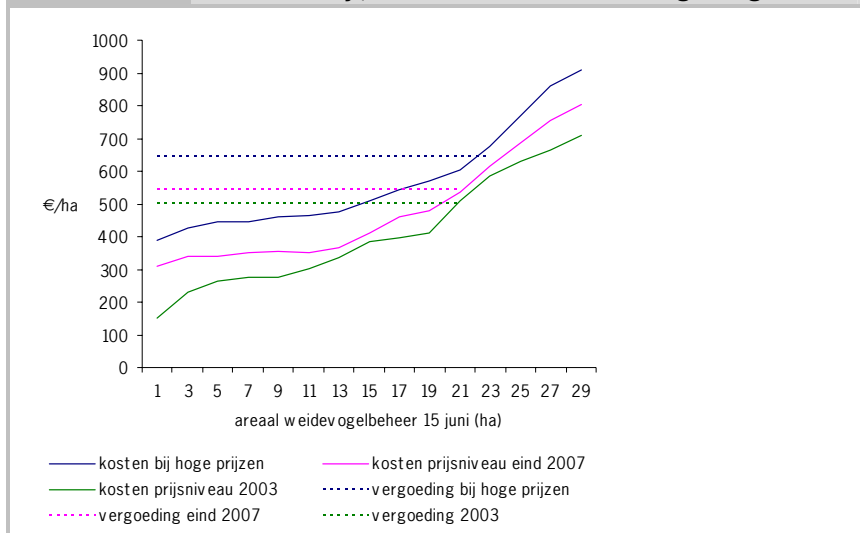
Op melkveebedrijven betekenen hogere landbouwprijzen dat de drempel tot deelname ('instap') hoger wordt. Deelname met één hectare leverde op het gemiddelde bedrijf in 2003 nog een winst op van € 353 (een vergoeding van € 503 minus € 150 kosten), in 2007 is dat gedaald tot € 235 (een vergoeding van € 545 minus € 310 kosten). In zijn algemeenheid neemt het voordeel voor de boer onder invloed van de hogere prijsniveaus af, ondanks het feit dat de opnamecapaciteit in principe zelfs wat groter is geworden.

Het gemiddelde melkveebedrijf heeft een grotere inpasbaarheid (meer areaal bij dezelfde vergoeding) en is minder gevoelig voor prijsaanpassingen (de curven lopen minder steil) dan het intensieve melkveebedrijf, al geldt dit laatste niet voor het gehele traject van de opname van het '15 juni beheer'. Vanaf een opname van 18-20 ha moet het gemiddelde melkveebedrijf in zijn bedrijfsopzet grotere veranderingen doorvoeren om het natuurbeheer te kunnen inpassen. Dat betekent minder beweiding en een andere samenstelling van de voeraankopen.

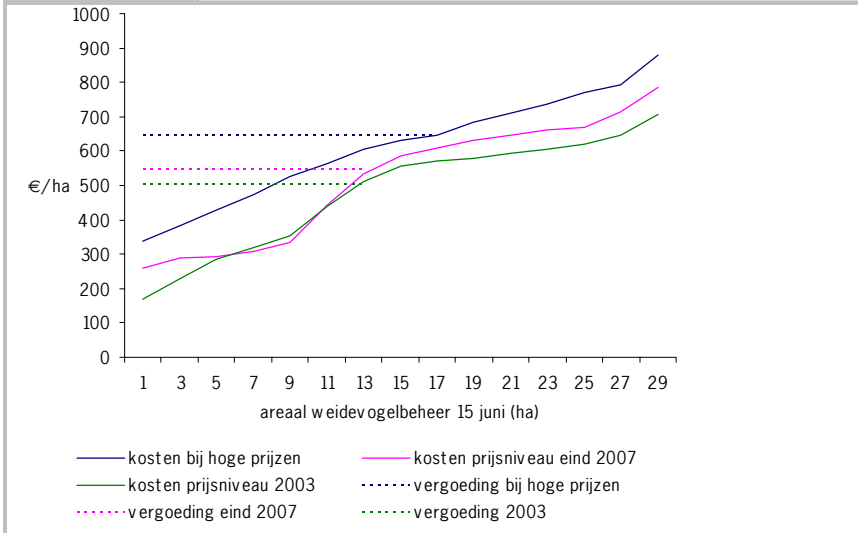
Het opnemen van één tot enkele hectaren weidevogelbeheer kan zonder grote bedrijfsaanpassingen worden doorgevoerd. Op het gemiddelde melkveebedrijf loopt de totale grasproductie wat terug, maar dit kan nog

worden opgevangen met de aankoop van wat extra ruwvoer (bijvoorbeeld snijmaïs), dat toch al in het rantsoen was opgenomen. Naarmate het aandeel weidevogelbeheer echter toeneemt, worden de benodigde bedrijfsaanpassingen over het algemeen complexer en nemen ook de kosten verder toe, terwijl de vergoeding op hetzelfde bedrag gehandhaafd blijft. Op het intensieve melkveebedrijf bijvoorbeeld neemt bij een pakketopname weidevogelbeheer tot ongeveer een derde van de bedrijfsoppervlakte, net als bij het gemiddelde bedrijf, de graslandproductie af en nemen de voeraankopen toe. Dit gaat hier echter gepaard met een steeds verder toenemende bemesting op percelen die niet voor het weidevogelbeheer zijn ingezet, gekoppeld aan een verschuiving naar een groter aandeel beweiding op die percelen. Bij een verdere toename van het weidevogelbeheer op dit bedrijf neemt de grasproductie weer toe en stabiliseren de voeraankopen.

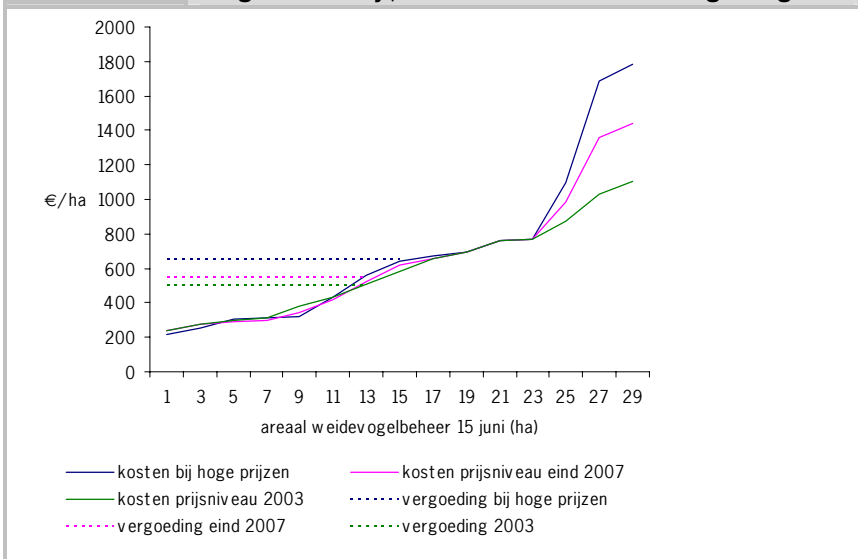
Figuur 4.2   **Verband kosten en omvang '15 juni beheer' op gemiddeld melkveebedrijf, met verschillende beheervergoedingen**

Figuur 4.3 Verband kosten en omvang '15 juni beheer' op intensief melkveebedrijf, met verschillende beheervergoedingen

Figuur 4.4 Verband kosten en omvang '15 juni weidevogelbeheer' op zoogkoeienbedrijf, met verschillende beheervergoedingen

Het verschil in melkproductie tussen het intensieve (figuur 4.3) en het gemiddelde melkveebedrijf (figuur 4.2) komt overeen met een verruiming van het melkquotum met ongeveer een derde. Dit is, in vergelijking met de huidige beleidsvoornemens, een zeer grote verruiming.¹

De vergelijking van de opnamecapaciteit in deze figuren geeft een indicatie van de gevolgen van deze omvangrijke quotumverruiming voor de inpasbaarheid. Bij het gemiddelde bedrijf en het hoge prijsniveau was de optimale opname 22 ha, na de quotumverruiming is het bedrijf intensief en bedraagt de opname onder het regime van hoge prijzen nog 17 ha. De opname loopt door deze uitbreiding van het melkquotum met ruim een vijfde terug.

De huidige beleidsvoornemens gaan uit van een quotumverruiming van enkele procenten en het effect hiervan zal veel geringer zijn dan hierboven uitgerekend. Het lijkt waarschijnlijk dat quotumverruiming van kleine omvang slechts weinig effect op de opnamecapaciteit zullen hebben. Deze effecten zijn naar verwachting geringer dan de effecten van de hogere prijzen.

---

¹ Bij deze verruiming van het melkquotum is ook een effect op de prijs van melk te verwachten.

---

5 Mogelijke gevolgen van veranderende prijzen op de deelname aan agrarisch natuurbeheer

---

In de voorgaande twee onderdelen is de deelname aan agrarisch natuur vanuit verschillende gezichtspunten geanalyseerd. Deze paragraaf geeft hiervan een synthese.

Voor de veranderende prijzen van graan en melk zijn op dit moment relevant voor de deelname aan agrarisch natuurbeheer. De stijgende graanprijzen maken ook het mengvoer duurder. De gevolgen voor de inkomens in de grondgebonden landbouw (waar het agrarisch natuurbeheer plaats vindt) doen zich met name in de melkveehouderij voor en betekenen hogere inkomens in die sector.

In de voorgaande twee onderdelen is relatief weinig aandacht aan de akkerbouw gegeven. Akkerbouwbedrijven zijn voor natuurbeheer in vergelijking met veebedrijven minder belangrijk. Omdat de effecten van de veranderende prijzen in de akkerbouwsector niet zo groot zijn, zal het effect op deelnamebereidheid aan agrarisch natuurbeheer naar verwachting ook niet zo groot zijn. Het natuurbeheer in de akkerbouw is vooral perceelsrandenbeheer; op deze randen is vanwege de milieuwetgeving sowieso slechts een extensieve teelt toegestaan.

Andere ontwikkelingen, die wel samenhangen met de hogere landbouwmarktprijzen, kunnen de deelname in de akkerbouw wel beïnvloeden. De verplichte braaklegging is nu in elk geval tijdelijk verdwenen, energiegewassen worden populairder en grasland kan mogelijk de plaats van bouwland voor de teelt van consumptiegewassen gaan innemen. Het effect van deze ontwikkelingen op de deelname in de akkerbouw is nog ongewis.

Zowel gezien vanuit de motieven als vanuit bedrijfseconomische inpasbaarheid zullen de effecten van hogere prijzen voor graan en melk ook de deelname op graasdierbedrijven niet zozeer beïnvloeden, en kunnen zelfs positief uitvallen in verband met de te verwachten hogere vergoedingen voor natuurbeheer.

In deze categorie bedrijven zitten relatief veel 'stoppende' bedrijven en voor deze bedrijven is het effect van stijgende marktprijzen op de deelnamebereidheid aan agrarisch natuurbeheer ook relevant. Het effect van

stijgende grondprijzen op de deelname kan positief uitpakken. De betere marktsituatie en de daarmee samenhangende stijgende grondprijzen kunnen leiden tot uitstel van het besluit tot stoppen (en de grond voor verkoop aanbieden) en doorgaan met natuurbeheer, in afwachting van een nog hogere grondprijzen. Dat is een vorm van strategisch gedrag (Luijt, 2007).¹

Anderzijds bestaat de mogelijkheid dat wanneer het produceren van melk relatief lucratiever wordt, grond van zoogkoeien- en overige graasdierbedrijven op één of andere manier gebruikt gaat worden door melkveebedrijven. Zo'n ontwikkeling kan dan ongunstig uitpakken voor de deelname aan het natuurbeheer op de extensieve bedrijven.

De effecten op de deelname op melkveebedrijven verschillen van die op graasdierbedrijven. Melkveebedrijven vormen de belangrijkste groep agrarische natuurbeheerders. Het alternatief melk wordt voor hen aantrekkelijker, ondanks een stijging van de voerprijzen. De bedrijfseconomische inpasbaarheid van agrarisch natuurbeheer neemt af, er komt minder ruimte voor natuur. Zonder aanpassing van de vergoeding zal de deelname op melkveebedrijven, bij een melkprijs van ongeveer 45 €/100 kg, teruglopen met naar schatting 20-40%, afhankelijk van de intensiteit van de bedrijven. Met een verhoging van de vergoeding met circa € 100/ha blijft de economische inpasbaarheid intact, maar voor eventuele nieuwe deelnemers in deze groep bedrijven zal de drempel tot deelname hoger liggen dan voorheen, omdat de winstmarges over de eerste hectares '15 juni weidevogelbeheer' bij hoge prijzen met een derde afnemen.

Naast aan hogere prijzen is ook aan de bedrijfseconomische inpasbaarheid van natuurbeheer bij een situatie van een verruiming van het melkquotum aandacht gegeven. Deze inpasbaarheid neemt bij een verruiming met enkele procenten nauwelijks af en de effecten op de inpasbaarheid zijn naar verwachting geringer dan de effecten van de hogere prijzen. Bij veel grotere verruimingen zijn wel substantiële effecten te verwachten.

De huidige deelname aan agrarisch natuurbeheer betreft vooral lichte weidevogelpakketten. De deelname aan deze pakketten kan niet worden verlengd, wel vervangen door andere, zwaardere weidevogelpakketten. Op basis van de verwachte effecten van hogere prijzen en/of een mogelijke melkquotumverruiming kan worden verwacht dat agrariërs niet direct voor deze vervanging en verzwaring warm zullen lopen.

---

¹ Een andere mogelijkheid voor deze grondeigenaren is deelname aan de SN functieverandering. De effecten van stijgende (grond-)prijzen voor de deelname aan dit onderdeel van Programma Beheer vallen buiten het kader van deze notitie.

Literatuur

- Bont, Kees de, Jan Bolhuis en Walter van Everdingen, *Ontwikkeling landbouwprijzen en enkele gevolgen*. Notitie. LEI, Den Haag, Oktober 2007.
- Bont, C.J.A.M. de en A. van der Knijff, *Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2007*. Rapport 1.07.04. LEI, Den Haag, 2007.
- Kadaster, *Kwartaalbericht 4^e kwartaal 2007*. 30 januari 2008.
- Leneman, H. en C. Graveland, *Deelnamebereidheid en continuïteit van het Agrarisch Natuurbeheer*. Rapport 7.04.06. LEI, Den Haag, 2004.
- Leneman, H., J. Groten, E. de Bakker en M. van der Elst, *Natuur in de benen en tussen de oren*. Rapport 7.06.09. LEI, Den Haag, 2006.
- Luijt, J., *Strategisch gedrag grondeigenaren; Van belang voor de realisatie van natuurdoelen*. WOt-rapport 38. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen, 2007.
- Milieu en Natuurplanbureau (MNP), *Natuurbalans 2006*.
- Voskuilen, M.J. en T.J. de Koeijer, *Profiel deelnemers agrarisch natuurbeheer*. WOt-rapport 27. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen, 2006.
- Schrijver, R.A.M. en D.P. Rudrum, *Potenties bij graasdierbedrijven voor deelname aan natuurbeheer*. WOt-rapport (in voorbereiding). Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen, 2008.
- Vader, J. en H. Leneman, *Dragers landelijk gebied; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006*. WOt-rapport 35. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen, 2006.